

GIẢI PHÁP TĂNG CƯỜNG QUẢN LÝ VỀ BẢO TỒN DI SẢN VĂN HÓA GẮN VỚI PHÁT TRIỂN DU LỊCH TRÊN ĐỊA BÀN HUYỆN NHO QUAN, TỈNH NINH BÌNH

ĐINH VĂN VIỄN*
HÀ TÔNG MẠNH**

Di sản văn hóa là một yếu tố cốt lõi trong cấu trúc văn hóa của mỗi quốc gia. Đặc biệt, di sản văn hóa được xem như một nguồn tài nguyên quý giá, có khả năng thúc đẩy mạnh mẽ sự phát triển của ngành Du lịch quốc gia. Huyện Nho Quan, tỉnh Ninh Bình đã có những thành tựu đáng kể trong việc bảo tồn và phát huy các giá trị di sản văn hóa gắn liền với phát triển du lịch, từ đó góp phần quan trọng vào sự phát triển bền vững về kinh tế - xã hội của địa phương. Bài viết tập trung phân tích vai trò của di sản văn hóa đối với du lịch; đồng thời, đánh giá thực trạng quản lý di sản văn hóa liên quan đến việc phát triển du lịch tại Nho Quan và đưa ra những giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả quản lý di sản văn hóa, khai thác tối ưu tiềm năng du lịch địa phương.

Từ khóa: Quản lý nhà nước; bảo tồn di sản văn hóa; phát triển du lịch bền vững; huyện Nho Quan; tỉnh Ninh Bình; giải pháp; tăng cường.

Cultural heritage is a cornerstone of a nation's cultural structure and a valuable resource with significant potential to drive the growth of the national tourism industry. Nho Quan district in Ninh Binh province has achieved notable success in preserving and promoting cultural heritage values in conjunction with tourism development, thereby contributing substantially to the sustainable socio-economic development of the region. This article analyzes the role of cultural heritage in tourism, evaluates the current state of cultural heritage management regarding tourism development in Nho Quan, and proposes solutions to improve heritage management effectiveness and optimize the local tourism potential.

Keywords: State management; cultural heritage preservation; sustainable tourism development; Nho Quan district; Ninh Binh province; solutions; strengthening.

NGÀY NHẬN: 16/9/2024 NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 21/11/2024 NGÀY DUYỆT: 16/12/2024

DOI: <https://doi.org/10.59394/qlnn.347.2024.1046>

1. Đặt vấn đề

Di sản văn hóa không chỉ là thành phần cốt lõi trong cấu trúc văn hóa của mỗi quốc gia mà còn là nguồn lực quan trọng thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội. Nhiều di sản đã trở thành các sản phẩm du lịch hấp dẫn, góp phần đưa

du lịch thành ngành kinh tế mũi nhọn. Thông qua các hoạt động du lịch, di sản văn hóa không chỉ được bảo tồn mà còn phát huy giá

* Trường Đại học Hoa Lư

** Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

trị góp phần tạo động lực cho công tác bảo tồn. Điều này đã được các tỉnh, thành phố nói chung và của UBND huyện Nho Quan, tỉnh Ninh Bình nói riêng đã và đang triển khai các biện pháp quản lý và bảo tồn các giá trị di sản văn hóa gắn với du lịch bền vững.

Trong hội nhập quốc tế hiện nay, việc nghiên cứu và tiếp tục tìm ra các giải pháp khoa học để bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa, đồng thời thúc đẩy phát triển du lịch bền vững tại địa phương này trở thành một nhiệm vụ cấp thiết.

2. Thực trạng quản lý về bảo tồn di sản văn hóa gắn với phát triển du lịch bền vững ở huyện Nho Quan, tỉnh Ninh Bình

Nho Quan là huyện miền núi nằm ở phía Tây Bắc tỉnh Ninh Bình, giáp ranh với các huyện Gia Viễn, Hoa Lư và thành phố Tam Điệp (tỉnh Ninh Bình); huyện Yên Thủy, Lạc Thủy (tỉnh Hòa Bình); huyện Thạch Thành (tỉnh Thanh Hóa). Huyện có 27 đơn vị hành chính, gồm 26 xã và thị trấn Nho Quan. Dân số trên 152.000 người, trong đó đồng bào dân tộc thiểu số (chủ yếu là người Mường) chiếm 17%, đồng bào theo đạo công giáo chiếm 18%. Hiện nay, huyện Nho Quan đã và đang lưu giữ nhiều di sản văn hóa đa dạng, phong phú với 317 di tích được kiểm kê, trong đó có 65 di tích được xếp hạng các cấp (11 di tích cấp quốc gia, 54 di tích cấp tỉnh); 110 di sản văn hóa phi vật thể, gồm: 44 lễ hội truyền thống, 19 di sản về nghệ thuật trình diễn dân gian, 17 tập quán xã hội và tín ngưỡng, 16 di sản về tri thức dân gian, 7 di sản về ngữ văn dân gian, 5 nghề thủ công truyền thống, 2 di sản về tiếng nói của các dân tộc thiểu số; 56 ngôi chùa¹.

Ngoài ra, Nho Quan là huyện miền núi duy nhất của tỉnh Ninh Bình sở hữu tiềm năng nổi bật với nhiều cảnh quan đặc sắc, các lễ hội, lối sống sinh hoạt hàng ngày, món ăn, đặc sản nổi tiếng của đồng bào dân tộc Mường. Các di sản, đặc trưng văn hóa này chính là nguồn tài nguyên vô giá, phong phú để hình thành các sản phẩm du lịch đặc sắc

như du lịch cộng đồng, du lịch sinh thái, du lịch mạo hiểm và du lịch lịch sử - văn hóa...

Những năm qua, đảng bộ, chính quyền huyện Nho Quan đã quan tâm, quán triệt thực hiện công tác bảo vệ, phát huy giá trị di sản văn hóa và phát triển du lịch, trong đó có: Đề án bảo tồn, khôi phục và giữ gìn, phát huy các giá trị văn hóa của đồng bào dân tộc Mường gắn với phát triển du lịch cộng đồng giai đoạn 2021 - 2030 trên địa bàn; dự án bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp của các dân tộc thiểu số gắn với phát triển du lịch... Bên cạnh đó, công tác quy hoạch phát triển kinh tế, xã hội, quy hoạch phát triển du lịch địa phương cũng được chú ý. Chính quyền huyện Nho Quan đã từng bước quy hoạch, khai thác và hình thành các sản phẩm du lịch có lợi thế, bao gồm: du lịch văn hóa - lịch sử - tâm linh; du lịch sinh thái, nghỉ dưỡng, chẳng hạn tại khu vực vườn Quốc gia Cúc Phương và vùng đệm Cúc Phương, Kỳ Phú, Yên Quang; du lịch sinh thái kết hợp nghỉ dưỡng, chăm sóc sức khỏe gắn với Khu du lịch Kênh Gà - Vân Trình (tại các xã Lạc Vân, Đức Long, Thượng Hòa); du lịch sinh thái kết hợp trải nghiệm sản xuất nông nghiệp, lâm nghiệp công nghệ cao (xã Văn Phương, Kỳ Phú...); du lịch sinh thái kết hợp trải nghiệm sản xuất làng nghề (các xã Quỳnh Lưu, Gia Thủy, Sơn Hà...); du lịch sinh thái gắn với các vực nước tự nhiên lớn ở hồ Đá Lải, hồ Đồng Chương...

Huyện chỉ đạo các cơ quan chuyên môn, các xã, thị trấn phối hợp chặt chẽ với các phòng chuyên môn của Sở Văn hóa Du lịch và Thể thao tổ chức tổng kiểm kê, phân loại di sản văn hóa của địa phương; đồng thời, duy trì xây dựng hồ sơ đề nghị xếp hạng di tích lịch sử, văn hóa hàng năm. Công tác trùng tu, tôn tạo di tích được quan tâm thực hiện đã tạo được sự đồng thuận và huy động được nhiều nguồn lực trong xã hội tham gia. Từ năm 2011 - 2021, đã có 8 ngôi chùa được trùng tu, xây mới. Điển hình, như: chùa Mơ, chùa Xanh, chùa Thiên Lộc, chùa Lão Cầu,

chùa làng Đồi... Nguồn kinh phí chủ yếu lấy từ công tác xã hội hóa.

Công tác bảo tồn, khôi phục, phát triển các loại hình nghệ thuật truyền thống của địa phương được quan tâm thực hiện, như: khôi phục, bảo tồn và phát triển nghệ thuật hát Chèo tại các xã: Sơn Lai, Gia Thủy, Đồng Phong, Văn Phú, Sơn Thành; hát Chầu văn tại Phủ đồi Ngang, đền Cô Đồi, phủ Quên Thạch; đưa các trò chơi dân gian và các loại hình văn hóa nghệ thuật truyền thống vào giảng dạy tại các trường tiểu học, trung học cơ sở trong giờ sinh hoạt ngoại khóa. Các lễ hội truyền thống, lễ hội văn hóa, như: lễ hội đình Mỹ Hạ, lễ hội đền Sầy, lễ hội đền Thượng Thái Sơn, lễ hội Khai hạ, lễ hội Com mới... đã thu hút đông đảo nhân dân và du khách tham gia.

Hiện nay, toàn huyện có 12 nghệ nhân (do cộng đồng tôn vinh) còn lưu giữ được một số loại hình nghệ thuật trình diễn dân gian và có khả năng truyền dạy, như: rằng thường chảy mọi, hát mo Mường, hát bộ mệng, hát đúm, hát ru, hát sắc bùa, công chiêng...; 7 câu lạc bộ văn hóa, văn nghệ, thể dục, thể thao dân tộc Mường được thành lập ở 7 xã vùng đồng bào dân tộc thiểu số và miền núi duy trì hoạt động thường xuyên, hiệu quả. Các món ăn đặc sản mang đậm bản sắc của vùng được chú trọng đưa vào phục vụ khách tham quan tại các khu, điểm du lịch, góp phần nâng cao đời sống vật chất, tinh thần cho đồng bào các dân tộc trên địa bàn huyện.

Đi đôi với công tác bảo vệ di sản văn hóa, nhiệm vụ trung tâm là phát triển kinh tế, phát triển du lịch đã được chính quyền huyện Nho Quan thực hiện hiệu quả. Huyện đã tích cực xúc tiến đầu tư, thu hút các dự án đầu tư vào lĩnh vực thương mại, dịch vụ - du lịch bảo đảm đúng định hướng quy hoạch phát triển kinh tế - xã hội của huyện; tiếp tục kêu gọi, khuyến khích, tạo điều kiện thuận lợi cho các doanh nghiệp khảo sát, đầu tư phát triển du lịch, nhất là các dự án có quy mô lớn, khu vui chơi giải trí hiện đại nhằm tăng thời gian lưu trú và chi tiêu của khách du lịch; đẩy mạnh giới thiệu các sản phẩm du lịch đặc sắc, hấp

dẫn, tiềm năng, thế mạnh. Điển hình thu hút được nhiều dự án của các tổ chức, cá nhân đầu tư vào lĩnh vực du lịch, văn hóa, như: dự án đầu tư xây dựng Khu sinh thái và biệt thự Golden Cúc Phương; dự án xây dựng Khu du lịch nghỉ dưỡng Cúc Phương Resort; dự án xây dựng Khu du lịch tắm ngâm nước khoáng nóng Cúc Phương; dự án xây dựng sân golf Tràng An 18 hố cùng với các dịch vụ bổ sung khác; dự án khu du lịch sinh thái hồ Đồng Chương và nhiều dự án về trùng tu, tôn tạo di tích lịch sử, văn hóa đã và được triển khai thực hiện,... Trong năm 2023, trên địa bàn có 24 sản phẩm OCOP, mặt hàng nông sản đặc trưng của địa phương, như: mật ong, nhung hươu Cúc Phương, trà hoa vàng, cao đỉnh lẵng, cơm cháy chà bông, quả bùi Kỳ Lão, khoai Sọ Yên Quang... được giới thiệu, quảng bá và xúc tiến thương mại rộng rãi ở cả thị trường trong và ngoài tỉnh.

Hoạt động quảng bá, xúc tiến thương mại, du lịch được chú ý. Từ năm 2021 - 2023, huyện đã triển khai xây dựng lắp đặt 2 biển quảng bá du lịch đặt ở các vị trí cửa ngõ ra vào của huyện (tại xã Đồng Phong và xã Sơn Lai); lắp đặt 6 cổng chào điện tử (Gia Tường, Đức Long: 2 chiếc; Quảng Lạc: 1 chiếc; Khu vực trung tâm huyện: 2 chiếc; Đồng Phong: 1 chiếc); căng treo 168 lượt pa nô, 86 lượt băng zôn, phướn để tuyên truyền, quảng bá về du lịch.

Kết quả là du lịch huyện Nho Quan có những bước phát triển, từng bước trở thành ngành kinh tế mũi nhọn của huyện góp phần chuyển dịch cơ cấu kinh tế, giải quyết việc làm, tăng thu nhập, nâng cao chất lượng cuộc sống người dân. Năm 2023, đón 135.825 lượt khách (tăng 15.003 lượt so với năm 2022), doanh thu ước đạt 13,5 tỷ đồng (tăng 0,8 tỷ đồng so với năm 2022). Đồng thời, toàn huyện có 53 cơ sở lưu trú với 655 buồng nghỉ, trong đó có 3 resort nghỉ dưỡng đạt tiêu chuẩn chất lượng 3 - 4 sao, 2 khách sạn đạt tiêu chuẩn chất lượng từ 1 - 2 sao².

Tuy nhiên, kết quả này chưa tương xứng với tiềm năng của du lịch Nho Quan, trước hết là do nhận thức của một bộ phận cán bộ quản

lý, người dân địa phương và doanh nghiệp du lịch về vai trò của di sản văn hóa, vai trò công tác bảo tồn và phát huy di sản văn hóa phục vụ phát triển kinh tế - xã hội vẫn còn hạn chế. Công tác truyền thông giá trị di sản văn hóa của Nho Quan cũng chưa thực sự có bước đột phá. Đội ngũ cán bộ chuyên trách, có trình độ chuyên môn sâu về lĩnh vực văn hóa, di sản văn hóa ở địa phương chưa đáp ứng yêu cầu. Vẫn còn một số lượng di tích ở Nho Quan bị xuống cấp, thiếu kinh phí để trùng tu, thiếu chuyên gia giỏi để tư vấn cho địa phương trong công tác trùng tu và bảo tồn.

Ở một số nơi vẫn có hiện tượng di tích bị xâm hại, sử dụng sai mục đích gây ảnh hưởng lớn tới di sản. Hầu hết các di tích xếp hạng đều được xây dựng từ lâu đời, đồng thời có vị trí nằm ở các xã vùng chiêm trũng, hằng năm chịu ảnh hưởng nặng nề bởi sự tác động của thiên tai, lũ lụt. Theo số liệu khảo sát toàn huyện có 33/65 di tích đã xếp hạng đang bị xuống cấp ở một số hạng mục, như: phần mái, tường, móng, hệ thống cột...³. Có những giá trị di sản văn hóa phi vật thể đang đứng trước nguy cơ mai một, biến đổi, cần bảo vệ khẩn cấp, như: các bài Mo, các lễ hội truyền thống của người Mường³.

Cơ chế khuyến khích đầu tư, môi trường đầu tư phát triển du lịch chưa thật sự hấp dẫn; còn thiếu các sản phẩm du lịch mới, đặc sắc, có sức hấp dẫn để níu giữ khách du lịch. Chất lượng các dịch vụ, kết cấu hạ tầng phục vụ cho du lịch, chất lượng nguồn nhân lực hoạt động trong lĩnh vực du lịch chưa thực sự đáp ứng được yêu cầu. Tính liên kết trong phát triển du lịch còn hạn chế, nhất là liên kết xây dựng sản phẩm du lịch đặc thù, thế mạnh của địa phương...

3. Một số giải pháp nâng cao hiệu quả quản lý về di sản văn hóa gắn với phát triển du lịch bền vững ở huyện Nho Quan

Thứ nhất, cần đẩy mạnh công tác tuyên truyền, giáo dục nhằm nâng cao ý thức bảo vệ di sản văn hóa trong cộng đồng giúp người

dân hiểu được lợi ích của việc bảo tồn văn hóa dân tộc gắn liền với phát triển du lịch, góp phần phát triển kinh tế - xã hội và nâng cao đời sống. Các cấp ủy đảng, chính quyền cần quán triệt chủ trương phát triển du lịch của Đảng và Nhà nước về bảo vệ, phát huy giá trị di sản văn hóa gắn với phát triển du lịch; đồng thời đẩy mạnh tuyên truyền về *Luật Di sản văn hóa*, *Luật Du lịch* và các văn bản liên quan.

Nâng cao ý thức pháp luật cho du khách thông qua các ấn phẩm và hướng dẫn viên. Bên cạnh đó, vận động người dân vùng dự án thực hiện giải phóng mặt bằng để thực hiện những dự án liên quan đến phát triển du lịch, bảo vệ di sản văn hóa. Đặc biệt, cần tăng cường, đổi mới phương thức xúc tiến du lịch, tăng cường mối liên kết với các xã, huyện trong và ngoài tỉnh Ninh Bình; các cơ quan thông tấn, báo chí để tuyên truyền quảng bá về tiềm năng, thế mạnh, các điểm đến của Nho Quan với du khách và các nhà đầu tư.

Thứ hai, tổ chức nghiên cứu và đánh giá toàn diện, tổng thể về nguồn tài nguyên du lịch về di sản văn hóa, cơ sở hạ tầng, vật chất kỹ thuật phục vụ du lịch, các nguồn nhân lực và nguồn khách có nhu cầu... Từ đó, xây dựng chiến lược, kế hoạch cho công tác bảo vệ, phát huy giá trị di sản văn hóa, phát triển du lịch (nhất là xây dựng sản phẩm du lịch đặc thù) cho địa phương.

Thứ ba, thường xuyên thực hiện các hoạt động tu bổ, tôn tạo để ngăn chặn sự xuống cấp của các di tích văn hóa. Quá trình tu bổ phải bảo đảm tính nguyên gốc, tôn trọng giá trị lịch sử và văn hóa của di tích. Điều này đòi hỏi sự cẩn thận và chú ý đặc biệt để không làm biến dạng hoặc mất đi những giá trị vốn có. Đồng thời, cần áp dụng các biện pháp bảo vệ nghiêm ngặt, ngăn chặn sự xâm hại về đất đai, cảnh quan môi trường xung quanh di tích và đặc biệt là bảo quản tốt các cổ vật bên trong.

Thứ tư, nâng cao chất lượng nguồn nhân lực làm công tác quản lý, bảo vệ và phát huy

giá trị của di sản văn hóa. Nhân lực phải được đào tạo chuyên sâu để không chỉ hiểu rõ về giá trị của các di tích mà còn có kỹ năng cần thiết để bảo vệ và khai thác một cách bền vững. Kien toan Ban Quản lý di tích tại các di tích, bổ sung, xây dựng quy chế quản lý, phát huy giá trị di tích; quy chế quản lý và sử dụng tiền công đức nhằm tăng cường công tác quản lý nguồn lực, bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa gắn với phát triển du lịch trên địa bàn huyện.

Thứ năm, tăng cường kiểm tra, hướng dẫn nghiệp vụ về bảo vệ di sản văn hóa và phát triển du lịch. Xây dựng khung hướng dẫn về tổ chức các hoạt động sinh hoạt, tín ngưỡng tại di tích bảo đảm quy định của pháp luật, văn minh, phù hợp với thuần phong, mỹ tục truyền thống tốt đẹp của dân tộc. Tăng cường công tác kiểm tra về an ninh trật tự, giữ gìn cảnh quan môi trường của di tích. Ngoài ra, công tác quản lý giám sát các dịch vụ du lịch tại điểm di sản văn hóa cũng phải thực hiện thường xuyên nhằm nâng cao chất lượng các dịch vụ hiện đang khai thác phục vụ khách tham quan, như: bán đồ lưu niệm, hàng giải khát, bán vé tham quan, thuyết minh tại chỗ... Đồng thời, khắc phục triệt để hiện tượng xâm hại và biến tướng các di sản văn hóa.

Thứ sáu, đẩy mạnh phong trào xã hội hóa các hoạt động văn hóa và phát triển du lịch, thu hút mọi nguồn đầu tư cho phát triển du lịch văn hóa của huyện. Tăng cường nguồn lực về kinh phí và con người trong việc triển khai thực hiện chương trình mục tiêu về phát triển văn hóa, đặc biệt là kinh phí dành cho công tác kiểm kê, bảo quản, nghiên cứu, sưu tầm, khôi phục, phổ biến, truyền dạy các loại hình di sản văn hóa, đặc biệt là các di sản đang có nguy cơ bị mai một.

4. Kết luận

Để nâng cao hiệu quả quản lý di sản văn hóa và phát triển du lịch bền vững, huyện Nho Quan cần đẩy mạnh tuyên truyền, xây dựng chiến lược phát triển, tu bổ di tích và

nâng cao chất lượng nhân lực. Việc kiểm tra, giám sát các hoạt động du lịch và xã hội hóa các hoạt động văn hóa cũng cần được tăng cường để bảo tồn và phát huy di sản lâu dài. Trong đó, đặc biệt xây dựng cơ chế để giải quyết hợp lý, hài hòa giữa bảo tồn, phát huy di sản văn hóa với phát triển kinh tế - xã hội.

Bảo tồn, tôn tạo các di tích lịch sử - văn hóa tiêu biểu, phục vụ giáo dục truyền thống và phát triển kinh tế; gắn kết bảo tồn, phát huy di sản văn hóa với phát triển du lịch và gìn giữ bản sắc văn hóa dân tộc là điều kiện quan trọng để du lịch phát triển bền vững□

Chú thích:

1, 2. Ủy ban nhân dân huyện Nho Quan (2023). *Bảo tồn di sản văn hóa trong xây dựng nông thôn mới, phát triển kinh tế - xã hội: từ kinh nghiệm của huyện Nho Quan, tỉnh Ninh Bình*. Kỷ yếu Hội thảo khoa học quốc tế: “Giải quyết mối quan hệ giữa phục dựng, bảo tồn di sản văn hóa và phát triển kinh tế - xã hội: Nhìn từ quản trị vùng và địa phương”. Bộ Biên tập Tạp chí Cộng sản, Tỉnh ủy - Hội đồng nhân dân - Ủy ban nhân dân tỉnh Ninh Bình tổ chức, tháng 12/2023, tr. 523, 523, 527.

3. *Khảo sát, đánh giá thực trạng công tác quản lý, bảo tồn các di tích lịch sử, văn hóa tại Nho Quan*. <https://nbtv.vn>, ngày 03/8/2023.

Tài liệu tham khảo:

1. Ban Chấp hành Đảng bộ huyện Nho Quan (2005). *Lịch sử Đảng bộ huyện Nho Quan (1930 - 2000)*, tháng 7/2005.

2. Đảng Cộng sản Việt Nam (2021). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII. Tập I, II*. H. NXB Chính trị quốc gia Sự thật.

3. Hội Văn nghệ Việt Nam (2013). *Tổng quan văn hóa truyền thống các dân tộc Việt Nam*. Quyển 2. H. NXB Văn hóa Thông tin.

4. Tỉnh ủy Ninh Bình (2021). *Nghị quyết số 07-NQ/TU ngày 29/10/2021 về phát triển du lịch Ninh Bình giai đoạn 2021 - 2030, định hướng đến năm 2045*.